

TEKSTI: TERHI KOUVO
KUVAT: TIEDESEUROJEN ARKISTOT

Open access muuttaa tiedeseuraa

Tiedelehdet siirtyvät verkon avoimiin julkaisu-ympäristöihin. Mitä murroksesta ajatellaan tiedeseuroissa, joille määräajoin postilaatikosta kolahtava lehti on ollut tärkeä jäsenhoukutin?

Tiedelehtiä kustantavat Suomessa pääasiassa tiedeseurat. Julkaisuja toimitetaan pitkälti talkoovoimin, työtunteja laskematta ja säästämättä.

KASVATUS & AIKA

”Tiedejulkaisujen rahoitus on ratkaistava”

Kasvatus & Aika on ollut avoin verkkojulkaisu perustamisestaan, vuodesta 2007 lähtien. Vertaisarvioitua tiedelehteä julkaisee Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. Lisäksi seura julkaisee *Koulu ja menneisyys* -vuosikirjaa.

KASVATUS & AIKA sai alkunsa vuonna 2007, kun Kasvatustieteellisen seuran alaisuudessa toimivassa monitieteisessä kasvatuksen historian verkoston johtoryhmässä heräsi ajatus, että alalle tarvitaan oma tieteellinen julkaisu.

Useimmat johtoryhmän jäsenet toivoivat vielä tässä vaiheessa painettua lehteä, vaikka Suomessa jo tuolloin ilmestyi muutamia verkkojulkaisuja. Painettuun lehteen ei ollut kuitenkaan mahdollisuuksia. Päädyimme sitten verkkojulkaisuun, joka osoittautuikin oikeaksi ja kestäväksi ratkaisuksi.

Saimme näin aikaiseksi historiallis-yhteiskunnallisesti suuntautuneen, kasvatus- ja koulutuskysymyksiin keskittyvän uuden, monitieteisen *open access* -julkaisun. Monitieteisyys on yhä maamme tiedelehdistöissä harvinaista. Suhteellisen runsas kirjoittajakunta ja erittäin laaja lukijakunta ovat osoittaneet lehden tarpeelliseksi. Helsingin yliopiston Elektra-palvelussa *Kasvatus & Aika* on ladataimpia tiedelehtiä. Avoimen verkkojulkaisun vaikuttavuus on painettua jäsenlehteä suurempi.

Kuutisen vuotta sitten julkaisuvastuu siirtyi verkostolta Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuralle. Näin pyrittiin turvaamaan julkaisun jatkuvuus, ja samalla lehti saatiin Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) tiedelehtiä koskevan tuen piiriin.

Vuosikirjakin julkaistaan verkossa. Lisäksi sitä painetaan pieni määrä. Painetun kirjan voi hankkia jäsenhintaan, ja sitä myydään esimerkiksi Tiedekirjassa. Ratkaisu on ollut toimiva.

Kasvatus & Aika tuotetaan taittoa lukuun ottamatta tutkijoiden palkattomalla työpanoksella. Vapaaehtoisvoimin toimitettu verkkojulkaisu rasittaa seuran taloutta vähemmän kuin painettu lehti. Seura maksaa tosin noin kolmanneksen lehden taittokustannuksista. Toimitustyö vertaisarviointijärjestelmineen vastaa tiedejulkaisujen julkaisuprosesseja ja -etikettiä.

Vaikka lehdessä julkaistaan runsaasti tekstejä ja sitä luetaan paljon, seuran jäsenmäärä ei ole lisääntynyt. Kokemuksemme mukaan seurat, jotka suunnittelevat siirtävänsä julkaisunsa avoimesti verkkoon, eivät välttämättä voi odottaa jäsenmääränsä lisääntyvän, vaikka julkaisu varmasti saavuttavat nykyistä suuremman lukijakunnan. Voi jopa käydä niin, että jotkut nykyiset jäsenet eivät katso jäsenyyttä enää tarpeelliseksi, kun jäsenetuna ei tule postilukusta enää seuran julkaisua. Siksi seurojen pitäisi miettiä toimia, jolla minimoida mahdollinen jäsenkato.

Avointa verkkojulkaisemista tulee kuitenkin ensisijaisesti arvioida tieteellisen toiminnan ja julkaisemisen kannalta. Mitä helpommin tekstit ovat lukijoiden saatavilla, sen parempi. Paperijulkaisua ei voi eikä ole syytä yrittää puolustaa liian pitkään. Itsekin olen sen kirjojen suurena ystävänä ja tiedelehtien suurkuluttajana joutunut myöntämään. Julkaisun rahoittaminen vaatii nopeita ratkaisuja julkiselta rahoitusta pohtivilta työryhmiltä, lehtien toimituksilta ja niiden taustalla olevilta seuroilta.

Toimitusprosesseja pitäisi uudistaa tulevaisuuden vaatimuksiin. Toimituksellisen yhteistyön laajentaminen voisi olla yksi ratkaisu. Monitieteisenä seurana teemme muutenkin laajasti yhteistyötä eri tiedeseurojen kanssa.

TERVEISET AIKUISKASVATUKSELLE

Aikuiskasvatus on ammattitaitoisesti toimitettu, tärkeä osa kasvatusalan tiedejulkaisuja. Rohkeasti vain muutosta kohti, aika näyttää, mitä kaikkea se tuo eteen. Uskoisin, että *open access* -julkaiseminen ainakin kasvattaa lehden lukijakuntaa, luovathan kasvatusalan lehtien Elektra-julkaisupalvelun suuret lukijamäärätkin odotuksia sille.

Tutustu lehteen: www.kasvatus-ja-aika.fi

JUHANI TÄHTINEN
puheenjohtaja

”Paperilehti on erilainen käyttöliittymä”

Neljästi vuodessa painettuna ilmestyvä *Terra* on Suomen Maantieteellisen Seuran kustantama vertaisarvioitu tiedejulkaisu. Ensi vuonna se siirtyy verkkoon ja välittömään avoimuuteen.

JULKAISEMME SUOMENKIELISEN TERRAN lisäksi *Fenniaa*, joka on ollut *open access* -julkaisu vuodesta 2010 lähtien. Englanninkielisenä se tavoittaa laajaa lukijakuntaa, ja saadakseen uskottavuutta tieteellisenä aikakauslehtenä siinä julkaistujen artikkeleiden täytyy kerätä laajalti viittauksia. Kun tähän asti jäsenille postitettu *Terra* muuttuu avoimeksi, toivomme, että saamme lisää lukijoita ja sen myötä maantieteellisen tiedon vaikuttavuutta.

Fennian lukijakunnan muutoksia ei ole systemaattisesti tilastoitu, mutta muutoksen voi olettaa olleen raju. Kuluvana vuonna *Fennian* latauksista verkossa 95 prosenttia on tullut muista kuin suomalaisista IP-osoitteista. Samalla seuran näkyvyys kansainvälisillä areenoilla on väistämättä parantunut.

Seuran talous ja jäsenmäärä taantuvat silti hiljalleen kuten monilla muillakin tieteellisillä seuroilla. Huolena on ollut, että avoimesti saatavilla oleva verkkolehti vähentää kiinnostusta liittyä tiedeseuran jäseneksi. En kuitenkaan jaa huolta, koska kotiin kuljetettu paperilehti on kokemuksena niin erilainen kuin sähköinen julkaisu, joita verkko on joka tapauksessa pullollaan.

Kehitämme julkaisutoimintaamme yhdessä hankkeessa Alue- ja ympäristötutkimuksen ja Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seuran Koneen säätien rahoittamassa Julkea!-hankkeessa. Tarkoituksemme on lisätä kotimaisen julkaisutoiminnan suosiota, näkyvyyttä ja vaikuttavuutta.

Haasteetkin ovat melkoisia. Useimmat tutkijat tähtäävät ulkomaisiin julkaisusarjoihin, eikä tieteen yleistajuistamiseen suomen kielellä jää aikaa.

TERVEISET AIKUISKASVATUKSELLE

Jos kotimaista julkaisutoimintaa halutaan pitää yllä, tiedeseurojen toiminta on välttämätöntä turvata. Seurat tekevät vapaaehtoisvoimin tai pienillä palkkioilla suuren työmäärän. Vapaaehtoisten työ kattaa tiedetekstien ennakkoseulonnan, vertaisarvioinnin, editoinnin ja kustantamisen.

Haastan lukijoita miettimään, millaisia seurauksia kotimaisen julkaisutoiminnan loppumisella olisi. Ainakin se karkaisi yhä enemmän jättiläismaisten kustantajien, kuten Elsevierin, maksumuurien taakse. Tutkitun tiedon saatavuudella on merkitystä, kun samaan aikaan puhutaan, että olemme siirtyneet, ”tiedon jälkeiseen aikaan”, jossa tutkimustieto voidaan kuitata ”kaiken maailman dosenttien mielipiteinä”. Siksikin helposti saatavilla olevaa, tutkimukseen pohjaavaa tietoa tarvitaan tulevaisuudessa kuten tähänkin asti.

Tutustu lehteen: www.helsinki.fi/maantiede/geofi/terra

NIKO HUMALISTO
varapuheenjohtaja

VIRITTÄJÄ

”Julkisesti rahoitetun tieteen pitää olla avointa”

**Avoimesti verkossa vuoden viipeellä ilmes-
tyvä *Virittäjä* esittelee suomen kielen ja sen
opetuksen tutkimusta. Se julkaisee vertais-
arvioitujen artikkelien lisäksi katsauksia,
havaintoja, kirja-arvosteluja, konferenssirap-
portteja ja keskustelupuheenvuoroja. Koti-
kielen Seuran julkaisema *Virittäjä* on ilmes-
tynyt yhtäjaksoisesti vuodesta 1897.**

SIIRRYMME AVOIMEEN JULKAISEMISEEN, koska halusimme olla avoimen tieteen kannalla. Julkisel-
sella rahalla tehtävä tiede pitää julkaista niin, että
tulokset ovat kaikkien saatavilla. Tämä on perus-
periaate.

Avoim saataavuus on erityisen tärkeää suoma-
laisten yliopistojen ulkopuolella työskentelevien
tutkijoiden ja opettajien kannalta niin kotimaassa
kuin ulkomailla. *Virittäjän* verkkolehti on vuodesta
2011 alkaen julkaistu *Open Journal Systems* (OJS)
-julkaisujärjestelmässä. Kukin lehden numero jul-
kaistaan OJS-alustalla avoimesti 12 kuukauden
kuluttua.

Vuonna 2011 tehdyn lukijakyselyn perusteella
Virittäjä avasi keväällä 2012 lehden jäsentilaille
oikeuden lukea verkkolehteä heti paperilehden il-
mestyttyä. Samanaikaisesti olemme hankerahalla
avanneet verkkoarkistoon aikaisempia numeroita.
Tavoite on, että lehden kaikki numerot 120 vuoden
ajalta ovat verkossa avoimesti saatavilla. Tämä on
ollut työlästä mutta ilman muuta tärkeää työtä.

Taloudellisesti olemme sinnitelleet seurassa ki-
purajalla, ja lehden talouteen on pitänyt saada tukea
välillä ulkopuolelta. Tilaaajamäärät ovat laskeneet,
mutta eivät enää viime vuosina sanottavasti. Avoin
julkaiseminen ei siis ole helppo ratkaisu.

Kotikielen Seurassa jäsenyys on lehden tilaa-
jien lisäpalvelu, eli vuositilauksen yhteydessä on
voinut maksaa seuran jäsenmaksua. Nyt pitäisi
keskustella siitä, pitäisikö malli kääntää toisin päin.
Tällöin seuralla olisi jäsenmaksu, johon lehti pal-
veluineen kuuluisi.

Virittäjässä ei ole koskaan keskusteltu siitä mal-
lista, että kirjoittaja maksaa julkaisemisesta. Tämä-
hän on ollut monien lehtien ratkaisu talouteen.
Sinänsä on loogista, että tutkijayhteisöt pitävät
lehteä yllä kirjoittajamaksuillaan. Näin mahdolli-
setaan vertaisarviointi, toimitustyö ja verkkosaata-
vuus. Olemme kuitenkin pohtineet, edellyttäisim-
mekö kirjoittajilta, että he ovat julkaisuvuonna
lehden tilaajia.

Avoimuus ei sinänsä ole muuttanut lehden te-
kemistä. Enemmän sitä muutti siirtyminen OJS-
järjestelmään. Toinen iso muutos oli Julkaisufoo-
rumin luokitus: *Virittäjä* on tasolla 2, mikä on li-
sännyt tutkijoiden kiinnostusta lehteä kohtaan ja
samalla myös artikkelitarjontaa.

Virittäjä on ollut mukana Kotilava-hankkeessa,
jossa luodaan uutta rahoitusmallia tiedelehtien
toimintaedellytysten turvaamiseksi. Tavoite on
rahoittaa välitön avoin julkaiseminen kirjastojen
maksamalla konsortiorahalla.

Virittäjän ja Kotikielen Seuran läheisiä yhteis-
työkumppaneita ovat muut kielitieteelliset seurat
ja julkaisut. Viimeisin konkreettinen yhteistyöhan-
ke oli lokakuussa järjestetty tiedejulkaisemisen
koulutuspäivä yhdessä tutkijakoulu Langnetin
kanssa. Sille saimme Suomen tiedekustantajien
apurahan.

Syksyllä teettämämme lukijakyselyn tulokset
viittaavat vahvasti siihen, että lukijat todella arvos-
tavat verkkolehteämme.

TERVEISET AIKUISKASVATUKSELLE

Avoimeen julkaisuun kannattaa mennä. Se tulee
eteen joka tapauksessa. Rinnakkaistallentaminen,
jolla nyt jälkikäteen avataan maksullisten lehtien
julkaisut, ei ole tehokas ratkaisu. Tallennettava jul-
kaisu on eri versio kuin lopullisessa lehdessä oleva.
Lisäksi rinnakkaistallentaminen tuo kuluja tutki-
musorganisaatioilla. Näin tulemmme maksaneeksi
kolmella tavalla julkaisemisesta: ensin maksullisten

LUKIJAT TODELLA ARVOSTAVAT VERKKOLEHTEÄ.

lehtien tilausmaksut, sitten kirjoittajamaksut ja lisäksi vielä rinnakkaistallentamisen organisointi.

On vahvoja merkkejä siitä, että pian avoin julkaiseminen on myös valtionavun ja muiden vastaavien tukien ehdoton edellytys.

Tutustu lehteen: <https://journal.fi/virittaja>

PIRJO HIIDENMAA
esimies

HANNA LAPPALAINEN
päätoimittaja

INFORMAATIOTUTKIMUS

”Vaikuttavuus lisääntyi, jäsenmäärä ei”

Informaatiotutkimuksen yhdistys julkaisee vertaisarvioitua *Informaatiotutkimusta* avoimesti verkossa. Seuran jäsenkunta koostuu alan tutkijoista ja opettajista, opiskelijoista sekä kirjastonhoitajista ja informaatioista.

SIIRRYIMME AVOIMEEN verkkojulkaisemiseen vuonna 2008. Luovuimme painetusta lehdestä, mutta painatamme verkkojulkaisun artikkeleista vuosikirjan.

Ensimmäisen verkossa julkaistun lehden pääkirjoituksessa tuolloinen päätoimittaja Kai Halttunen kirjoitti että ”Haluamme tarjota lukijoillemme ja kirjoittajille sekä digitaalisen palvelun joustavuutta sekä painetun julkaisun pysyvyyttä ja kokonaisuuden hahmottamista tukevaa lukutapaa”. Avoimuus ja maksuttomuus ovat olleet yhdistyksen tärkeitä arvoja, ja avoin verkkojulkaiseminen vastaa niitä.

Lehden koko aineisto, vuodesta 1981, on digitoitu ja avoimesti saatavilla.

Avoimen julkaisemisen ansiosta lehti tavoittaa aiempaa laajemman lukija- ja kirjoittajakunnan. Si-

ten sen vaikuttavuus on lisääntynyt. Samoin on käynyt aineistotarjonnalle ja kävijämäärälle. Lukijakunta on varsin laaja etenkin, kun otetaan huomioon, että tieteenalamme on pieni.

Samanaikaisesti yhdistyksen jäsenmäärä on kuitenkin laskenut, kun merkittävä jäsenetu, painettu lehti, on menettänyt merkitystään.

Kun luovuimme painetusta lehdestä, informaatiotutkimuksen yliopistokoulutusta tarjoavat yksiköt sitoutuivat tukemaan verkkojulkaisua taloudellisesti. Lisäksi julkaisemisen mahdollistavat Informaatiotutkimuksen yhdistyksen jäsenmaksut ja TSV:n kautta ohjautuva opetus- ja kulttuuriministeriön tuki.

Silti julkaisua tehdään pitkälti talkoovoimin. Pohdimme keinoja, joilla toimitustyötä tekevät saisivat työstään asianmukaisen korvauksen. Olemme ilmaisseet halukkuutemme olla mukana Kotilava-hankkeessa.

Nykyisen päätoimittajan Susanna Nykyrin ja toimitussihteeri Matti Lassilan aikana on panostettu lehden tekniseen kehitystyöhön. Käytössämme

RATKAISUJA ON HAETTAVA LAAJALLA YHTEISTYÖLLÄ.

on OJS-versio ja pdf-muodon rinnalla on xml-rikas-
teinen julkaiseminen. Toimitusprosesseja ja toimi-
tuskunnan muodostusperiaatteita on uudistettu.

Lehden haasteena ovat yhä rahoituspohja ja
etenkin artikkelikäskirjoituksissa kansainvälinen
kilpailu ja englanninkielisen julkaisemisen volyyymi.
Ratkaisuja on haettava laajalla yhteistyöllä. Koti-
mainen julkaisukanava voi toimia kansainvälisesti,
mutta se vaatii tietoista kehittämistä ja kentän tukea.

Suomen tiedekustantajat ja TSV järjestävät
koulutuksia, jotka tarjoavat samalla tarpeellisen
verkostoitumismahdollisuuden. Yhteistyö toteu-
tuu verkostoissa: se on kokemusten ja parhaiden
käytäntöjen pohdintaa sekä selvitysten ideointia ja
alullepanoa.

Termit tutuiksi

Avoin tiede ja tutkimus on opetus- ja kulttuurimi-
nisteriön hanke, jolla edistetään tiedon saatavuutta ja
avointa tiedettä. Käytännössä se tarkoittaa, että pää-
asiassa tiedeseurojen julkaisemat painetut tiedelehdet
siirtyvät verkkoon.

Avoimia, maksuttomia verkkojulkaisuja kutsutaan
open access -julkaisuiksi.

Lisää aiheesta: <https://avointiede.fi>

Kotilava eli Kotimaiset lehdet avoimiksi ja vaikutta-
maan on Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) ja
Kansalliskirjaston hanke. Siinä ratkotaan open access
-julkaisemisen rahoitusta ja tekniikkaa.

Pyrkimys on luoda lehdille avoimen julkaisemisen
mahdollistava rahoitusmalli ja kehittää kustannuste-
hokas tekninen alusta.

Lisää aiheesta: www.kotilava.fi.

TERVEISET AIKUISKASVATUKSELLE

Avoim julkaiseminen on paitsi rahoittajien yleinen vaati-
mus myös tutkijoiden tahtotila. Uskomme, että lehden
elinvoima on sidoksissa sen avoimeen saatavuuteen.

Tutustu julkaisuun: <https://journal.fi/inf/index>

NOORA HIRVONEN
puheenjohtaja

SUSANNA NYKYRI
päätoimittaja

Journal.fi on tiedelehtien toimittamiseen ja julkaisemiseen
tarkoitettu palvelu, jota pitää yllä TSV.

Sivustolla on nelisenkymmentä suomalaista tieteellis-
tä lehteä ja vuosikirjaa. Palvelu käyttää *Open Journal
System (OJS) 3.0* -ohjelmistoa.

Lisää aiheesta: <https://journal.fi>

Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV) on riippu-
maton, tieteenharjoittamista ja tiedepolitiikkaa koske-
vien asioiden asiantuntijaelin.

Se edistää tiedeseurojen yhteistyötä, tiedeviestintää
ja tutkimustiedon hyödyntämistä yhteiskunnassa. Se ja-
kaa valtionavustuksia tiedeseurojen julkaisu toimintaan,
kansainväliseen toimintaan ja tieteellisten konferenssien
järjestämiseen.

Lisää aiheesta: <https://www.tsv.fi>